

**PENULISAN MUHAMMAD UTHMAN EL-MUHAMMADY
DALAM MAJALAH PENGASUH (1961–2013)**
*The Works of Muhammad Uthman El-Muhammady
in Pengasuh Magazine (1961–2013)*

¹EARNIE ELMIE HILMI

²KAMARUDIN SALLEH

³NUR FARHANA ABDUL RAHMAN

¹Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa, Universiti Malaysia Sabah, Jalan UMS, 88400 Kota Kinabalu.
^{1 & 3}Pusat Kajian Usuluddin dan Falsafah, Fakulti Pengajian Islam, UKM, 43600 UKM Bangi.

¹earnie@ums.edu.my, ²dins@ukm.edu.my, ³nfarhana@ukm.edu.my
Tarikh Dihantar: 6 Oktober 2020 /Tarikh Diterima: 28 Disember 2020

Abstrak Muhammad Uthman el-Muhammady merupakan seorang penulis prolific yang banyak menyumbang dalam perkembangan pemikiran Islam di Malaysia. Karya-karya beliau lebih banyak dalam bentuk artikel ataupun kertas kerja yang dibentangkan dalam seminar-seminar yang diadakan di Malaysia. Karya-karya ini dimuatkan dalam jurnal, buku prosiding, majalah dan seumpama dengannya. Artikel beliau sering juga dimuatkan dalam Majalah *Pengasuh* yang merupakan majalah diterbitkan oleh Majlis Agama Islam Kelantan (MAIK). Muhammad Uthman el-Muhammady merupakan antara penyumbang yang paling lama iaitu dari tahun 1961-2013 selama 52 tahun. Penulisan ini bertujuan untuk menganalisis sumbangan penulisan Muhammad Uthman dalam majalah *Pengasuh* (1961-2013). Pendekatan kualitatif akan digunakan dalam menganalisis karya-karya beliau dalam majalah ini. Hasil dari analisis dapat disimpulkan bahawa Muhammad Uthman el-Muhammady menepati dengan ciri-ciri seorang penulis prolific yang sepertimana yang telah diberikan kepada beliau.

Kata kunci: Muhammad Uthman El-Muhammady, majalah Pengasuh, penulisan, kualitatif, prolific.

Abstract Muhammad Uthman el-Muhammady is a prolific writer who contributed a lot in the development of Islamic thoughts in Malaysia. His works were mostly written in articles or papers which were presented in seminars in Malaysia. These works were published in journals, proceedings, and magazines, amongst others. His articles were also often published in

Pengasuh magazine by the Kelantan Islamic Religious Council (MAIK). Muhammad Uthman el-Muhammady was one of the longest contributors to the magazine for almost 52 years from 1961-2013. This paper aims to analyze the contribution of Muhammad Uthman's writing in Pengasuh magazine (1961-2013). A qualitative approach was used to analyze his works in this magazine. The results of the analysis concludes that Muhammad Uthman el-Muhammady suits the characteristics of a prolific writer, as he has been described.

Keywords: *Muhammad Uthman el-Muhammady, Pengasuh magazine, writing, qualitative, prolific.*

PENDAHULUAN

Majalah *Pengasuh* merupakan antara majalah tertua (Md Sidin, 1998; Muhammad Uthman el-Muhammady, 2012; Ermy Azziaty *et al.*, 2017; Faisal @ Ahmad Faisal, 2018) yang diterbitkan dalam sejarah penerbitan akhbar dan majalah di Malaysia. Majalah *Pengasuh* menjadi wadah Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan dalam menyampaikan dakwah kepada masyarakat dengan memuatkan artikel-artikel pelbagai tema perbincangan seperti pemikiran tempatan, fatwa, kesusasteraan, al-Quran, hadis, tasawuf, akhlak, pendidikan, falsafah dan lain-lain. Muhammad Uthman el-Muhammady merupakan tokoh pemikiran Islam di Malaysia (Umami Zainab & Muhammad Azizan, 2018) yang banyak menyumbangkan buah fikirannya menerusi tulisan-tulisan artikel dalam majalah *Pengasuh*. Beliau mula menyumbang karya dalam majalah *Pengasuh* ini seawal masih berada di alam persekolahan iaitu pada tahun 1961 (Bil.329–331) (Zaidi, 2013). Karya terakhir beliau yang dimuatkan dalam majalah ini ialah pada tahun 2013 (Bil.626 dan 627). Jarak masa sumbangan penulisan beliau ialah selama 52 tahun. Beliau dilantik menjadi sidang pengarang majalah ini pada zaman Dato' Yussof Zaki (Faisal @ Ahmad Faisal, 2018). Kepelbagaian tema penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh* merangkumi perbincangan tentang isu-isu dalam falsafah, pemikiran, akhlak, akidah, syariah, sastera, isu semasa, sumbangan tokoh-tokoh dan sebagainya. Artikel-artikel beliau yang dimuatkan dalam

majalah ini, sama ada dalam tulisan jawi atau rumi serta terdapat juga dalam Bahasa Inggeris. Muhammad Uthman el-Muhammady tetap setia menyumbang artikel dalam majalah ini walaupun majalah *Pengasuh* pernah diberhentikan pengeluarannya kerana beberapa masalah (Yazilmiwati, 2004). Memandangkan beliau adalah penyumbang aktif dalam majalah *Pengasuh*, makalah ini akan menganalisis penulisan beliau sejak mula menceburkan diri sebagai penulis dalam majalah *Pengasuh* hingga tahun terakhir sebelum beliau meninggal dunia.

OBJEKTIF KAJIAN

Objektif kajian ini adalah untuk menganalisis penulisan artikel Muhammad Uthman el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh* dari tahun 1961 hingga 2013.

METODOLOGI

Kajian ini bersifat kajian kualitatif yang mana pengumpulan data dijalankan melalui penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam bentuk artikel-artikel dalam majalah *Pengasuh* sepanjang 1961 sehingga 2013. Analisis kandungan dilakukan dengan menggunakan pendekatan analisis konseptual terhadap artikel-artikel penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh*. Setiap kandungan artikel dihuraikan secara eksplisit melibatkan penyenaian, urutan masa dan kesannya.

KAJIAN LITERATUR

Muhammad Uthman el-Muhammady merupakan tokoh yang tidak asing lagi dalam masyarakat Malaysia dan Nusantara. Ketokohan beliau telah menarik minat para pengkaji akhir-akhir ini untuk mengulas sumbangan beliau dalam pemikiran Islam di Malaysia. Beliau dikenali sebagai inteligensia Muslim kontemporari (Ummi Zainab & Muhamad Azizan, 2011; Ismail Mina Ahmad, 2014), cendekiawan hebat, pemikir Islam (Zakaria Stapa, 2014), tokoh

pejuang tegar ahli Sunnah wa al-Jamaah (Zaidi, 2013; Abdul Razak, 2014; Ismail Mina, 2014; YADIM 2015), seorang penulis prolific (Mohd. Nasir, 2006; Zaidi, 2013), lebai kampung (Zaidi, 2013; Adli Yaacob, 2017; Mohd Ammyrul Ashraf & Shukri, 2019) dan pendakwah kampung (Mohd Ammyrul Ashraf & Shukri, 2019). Pengkategorian ini dibuat berdasarkan sumbangan pemikiran, karya-karyanya dan usaha beliau yang sentiasa menekankan supaya masyarakat Islam di Malaysia berpegang dengan ajaran Ahli Sunnah wal Jamaah dan menolak ajaran-ajaran yang bertentangan dengannya.

Dari segi sumbangan penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady, terdapat satu kajian yang mengkaji tentang sumbangan penulisan beliau dalam penulisan, iaitu artikel jurnal Aizan Ali dan Siti Hajar (2018) yang bertajuk ‘Muhammad Uthman el-Muhammady: Analisis sumbangannya dalam bidang penulisan’. Namun, kajian penulis ini hanya menumpukan sumbangan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam penulisan secara umum dari tahun 1943 sehingga 2013. Terdapat juga kajian-kajian tentang sumbangan penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh*, tetapi juga bersifat umum kerana penulisan tersebut tidak hanya memfokuskan sumbangan penulisan beliau tetapi juga penulis-penulis lain seperti Hj. Ismail Yusof, Yusoff Zaky Yacob, Abdul Ghani Azmi bin Idris dan lain-lain. Penulisan tersebut antaranya ialah ‘Majalah *Pengasuh* dan Persuratan Melayu: Satu Analisis Retrospektif’ oleh A. Aziz (2018), ‘Tema-tema Pemikiran Islam dalam Majalah *Pengasuh* Pasca Merdeka (1960-2018)’ oleh Mohamad Kamil dan Ibrahim Majdi (2018) dan ‘Satu Abad Majalah *Pengasuh*: Sumbangan dalam Disiplin Akhlak dan Tasawuf’ oleh Zakaria (2018). Justeru, kajian ini akan memfokuskan kepada sumbangan penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh* sejak artikel pertamanya diterbitkan pada tahun 1961 sehingga artikelnya yang terakhir diterbitkan, iaitu pada tahun 2013 yakni pada tahun kematian beliau.

Biodata Muhammad Uthman el-Muhammady (1943-2013)

Muhammad Uthman el-Muhammady merupakan anak kelahiran Kelantan yang dilahirkan pada 9 Februari 1943 di Kampung Telok Panji, Kota Bharu. Bapa beliau Muhammad bin Musa merupakan seorang petani dan berkahwin dengan ibunya yang bernama Mek Wok binti Awang. Mereka dikurniakan

dengan empat orang cahaya mata. Muhmmad Uthman el-Muhammady merupakan anak pertama daripada empat orang adik-beradik. Beliau telah berkahwin dengan Mariam bt. Hussain dan dikurniakan dengan 14 orang cahaya mata (dua daripadanya telah meninggal dunia). Beliau berperwatakan sederhana dan merendah diri serta berjanggut merah yang diinai. Beliau juga sering memakai jubah dan serban. Beliau lebih suka dikenali dengan panggilan Lebai (Zaidi, 2013; Mohd Amyrul Ashraf & Shukri, 2019).

Muhammad Uthman el-Muhammady mendapat pendidikan awal di sekolah-sekolah dalam Kelantan. Sekolah pertama beliau ialah Sekolah Rambutan Rendang (sekarang dikenali dengan Sekolah Kebangsaan Cempaka). Kemudian, beliau menyambung persekolahannya di Ismail English School (sekarang dikenali dengan Maktab Sultan Ismail atau Sultan Ismail College (SIC) sehingga tamat tingkatan lima. Semasa di tingkatan enam pula beliau bersekolah luar dari Kelantan iaitu di Kedah. Sekolah yang menjadi pilihannya ialah Kolej Sultan Abdul Hamid sehingga lulus peperiksaan High School Certificate (HSC) pada tahun 1962 (Lotfi, 1976; Zaidi, 2013; Mohd Amyrul Ashraf & Shukri, 2018). Selepas tamat tingkatan enam, beliau kemudiannya menyambung pengajian di peringkat ijazah Sarjana Muda dan Sarjana di Universiti Malaya (UM) dalam bidang Pengajian Islam. Bidang ini berbeza dengan kelulusannya tetapi kerana minatnya yang mendalam terhadap bidang pengajian Islam, beliau tetap meneruskan walaupun beliau berpendidikan Inggeris. Sepanjang pengajiannya di UM, beliau telah bergiat aktif diri dengan aktiviti-aktiviti pertubuhan al-Rahmaniah yang mana beliau ialah pelopor dan pengasasnya (Zulkifli, 2008). Beliau merupakan antara individu yang aktif dalam menjalankan aktiviti-aktiviti dakwah dan penulisan. Kegiatan beliau dalam aktiviti-aktiviti tersebut telah menarik minat pihak akademik dan pemerintah sehinggakan beliau telah dikurniakan dengan Ijazah Kedoktoran Kehormat dari Universiti Sains Malaysia (USM) pada 1995 dan Universiti Utara Malaysia (UUM) pada 2005. Beliau dianugerahkan sebagai Tokoh Maal Hijrah peringkat Kebangsaan (2005) dan diberikan darjah kebesaran yang membawa gelaran Datuk pada 2012 (Zaidi, 2013). Walaupun dikurniakan pelbagai anugerah, beliau tetap dengan sikap zuhudnya dan tidak menggunakan pangkat Datuk yang dikurniakan kepadanya.

Sejak kecil Muhammad Uthman el-Muhammady mengagumi Sheikh Daud al-Fatani, Syekh Ismail al-Fatani (Lotfi, 1976; Zaidi, 2013) dan ulama-ulama lain yang termasuk dalam golongan al Fatani (Lotfi, 1976). Selain daripada tokoh-tokoh tersebut, beliau juga meminati Muhammad Iqbal sehinggakan beliau sanggup berbasikal untuk mendapatkan buku tokoh kesayangan beliau itu (Lotfi, 1976; Zaidi, 2013). Kesemua tokoh yang dikagumi ini telah dimuatkan dalam penulisan artikelnya dalam beberapa siri artikel dalam majalah *Pengasuh*. Muhammad Uthman el-Muhammady merupakan tokoh yang banyak menulis dan hasil karya beliau tidak terbatas sama ada dalam kertas kerja, jurnal, bab dalam buku serta buku. Terdapat karya-karya beliau yang diterbitkan dan ada juga yang tidak diterbitkan. Antara karya-karya beliau yang diterbitkan antaranya ialah buku *Peradaban dalam Islam* (1976), *Akhlaq dalam Islam* (1983), *Memahami Islam, Insan, Ilmu dan Kebudayaan* (1977), *Falsafah Agama John Hick: Pengamatan dari Perspektif Ajaran Ahli Sunnah Wal Jamaah* (2012), *Menegakkan Ahl Ahl Al-Sunnah Wa Al-Jama'ah Mengelak daripada Syiah* (2012) serta artikel-artikel yang terdapat dalam majalah *Pengasuh*. Beliau telah menyumbang artikel dalam majalah ini sehingga akhir hayatnya. Muhammad Uthman el-Muhammady telah meninggal dunia pada tahun 2013 dalam usia 70 tahun di kediamannya di Institut Antarabangsa Pemikiran Islam dan Ketamadunan (ISTAC) disebabkan serangan jantung. Beliau telah disemadikan di tanah perkuburan Universiti Islam Antarabangsa (Zaidi, 2013). Walaupun beliau telah meninggal dunia, masih terdapat karya-karya beliau yang telah diterbitkan, antaranya ialah *Ahl al-Sunnah wa al-Jamaah: Sebuah Huraian dari Perspektif Sejarah dan Konsep* (2014), *Ajaran Tasawwuf Ulama Nusantara* (2016), *Al-Firqah al-Najiyah: Epistemologi Aqidah Golongan yang Berjaya* (2017) dan *Akhlaq dan Tasawuf dalam Islam* (2018).

Majalah *Pengasuh*

Majalah *Pengasuh* merupakan antara majalah tertua di Malaysia sebaris dengan penerbitan majalah *al Imam*, *Seri Pustaka*, *Masa* dan *Majalah Guru* (Faisal @ Ahmad Faisal, 2018). Majalah ini MAIK pada Julai 1918 (Abdul Razak Mahmud, 2009; Muhammad Uthman el-Muhammady, 2012) sehingga kini. Walaupun mendepani pelbagai rintangan dan cabaran dalam mengendalikan pengurusannya, majalah ini masih diterbitkan sehingga kini.

Artikel dalam majalah ini pada asalnya dikeluarkan hanya dalam tulisan jawi, tetapi selepas melalui perubahan-perubahan terdapat juga artikel yang ditulis dengan rumi dan dalam bahasa Inggeris. Majalah *Pengasuh* ini didukung oleh penulis-penulis tersohor, antaranya ialah Tok Kenali (1918–1919), S. Othman Kelantan, Abdullah Muhammad (Nakula), Dato' Hj. Ismail bin Yusof, Dato' Yusoff Zaky bin Yacob (1975–1995), Muhammad Uthman el-Muhammady (1961–2013), Drs. Abdul Ghani Azmi bin Idris (1967–1971) (Faisal @ Ahmad Faisal, 2005; Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018). Pada masa kini, majalah ini telah membariskan penulis-penulis generasi baharu antaranya ialah Mahmood Zuhdi, Ab. Majid, Abdul Hayei Abdul Sukor, Ahmad Labib, Mohamad Mahmud dan seumpama dengannya (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018). *Pengasuh* pada keluaran sulungnya adalah pada Julai 1918 dengan judul *WARTA Majlis Agama Islam dan Istiadat Melayu Kelantan (MAIK)*. Pengeluarannya ialah pada setiap 15 haribulan (A. Aziz, 2018). Majalah *Pengasuh* diterbitkan bertujuan membangkitkan kesedaran umat Islam, membina dan memupuk daya fikir bangsa Melayu yang mundur dan terkebelakang pada awal abad ke-20 (Abdul Razak, 2010), selain daripada merupakan wadah kepada MAIK untuk menyampaikan maklumat. Pengarang pertama majalah *Pengasuh* ialah al-Fadhil Tuan Haji Awang Kenali yang lebih dikenali dengan panggilan Tok Kenali (1918–1919). Beliau dibantu oleh anggota-anggota lain dalam MAIK.

Kepelbagaian tema dalam majalah ini adalah bersesuaian dengan penulisan prolific Muhammad Uthman el-Muhammady. Beliau dikenali antara tokoh yang banyak menyumbang kepada perkembangan majalah *Pengasuh* (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018; Zakaria Stapa, 2018). Majalah *Pengasuh* tidak diterbitkan secara konsisten antara tahun 1963 hingga 1975 (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018) disebabkan beberapa masalah yang timbul (Yazilmiwati, 2004). Walaupun menghadapi pelbagai rintangan dan cabaran, majalah ini masih utuh kewujudannya sehingga hari ini. Menurut Yazilmiwati (2004) dan Abdul Razak (2010), bagi menjamin kelangsungan penerbitan majalah *Pengasuh* pada masa hadapan, beberapa perkara harus dipertingkatkan antaranya ialah kepelbagaian tema mengikut perkembangan semasa, gaya, persembahan, kualiti, sumber manusia, pengurusan kewangan, pengiklanan, promosi dan kesedaran. Kesemua ini

perlu dipertingkatkan bagi memastikan majalah ini mendapat sambutan dan berada di kedudukan yang sama dengan penerbitan-penerbitan majalah lain.

DAPATAN KAJIAN

Sumbangan Penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam Majalah *Pengasuh*

Muhammad Uthman el-Muhammady menyumbang penulisannya dalam majalah *Pengasuh* bermula dari tahun 1961 sehingga ke tahun 2013. Penulisannya merupakan antara yang paling lama iaitu selama 52 tahun. Beliau merupakan antara penyumbang tetap artikel dalam majalah ini bersama-sama dengan Mohammad Mahmud (beliau bermula pada tahun 1965). Selain menjadi penyumbang artikel, beliau juga telah dilantik sebagai sidang pengarang bersama-sama dengan Abdullah Yusuf dan Mohammad bin Mahmud (Faisal @ Ahmad Faisal, 2018) semasa era Dato' Yusoff Zaki. Penulisan beliau telah meningkatkan mutu isi kandungan majalah *Pengasuh* kepada majalah ilmiah dan intelektual (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018). Muhammad Uthman el-Muhammady (2010b) juga sentiasa menyokong penerbitan majalah *Pengasuh*. Menurut beliau;

“Majalah *Pengasuh* yang diasaskan oleh Tok Kenali tahun 1918 itu merupakan satu daripada usaha besar dalam pengembangan pemikiran Islam di Kelantan, yang membawa aliran pembaharuan dalam kerangka fahaman ilmu Ahli Sunnah wal Jamaah. Ia (yakni majalah ini) mahu supaya pengetahuan Islam dalam ajaran itu terus kekal dan berjalan berserta dengan pembaharuan-pembaharuan pendidikan dan kemasyarakatan berlaku di dalamnya.”

Beliau juga mengharapkan agar majalah ini diteruskan penerbitannya kerana majalah ini mengandungi pengajaran-pengajaran dalam ilmu Islam, saranan-saranan berguna dalam pengetahuan berkenaan dengan ilmu-ilmu umum, penterjemahan dan artikel-artikel yang bersifat teknikal (Muhammad Uthman el-Muhammady, 2010b). Disebabkan pandangan Muhammad Uthman el-Muhammady terhadap tujuan utama penerbitan majalah *Pengasuh* ini untuk membawa pembaharuan dalam kerangka ahli Sunnah wal Jamaah, maka beliau tetap menjadi penyumbang artikel yang setia.

Artikel pertama Muhammad Uthman el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh* artikel yang bertajuk ‘Falsafah Ketuhanan Dr. Muhammad Iqbal’ yang diterbitkan sebanyak tiga siri dalam keluaran Bilangan 329–331 pada tahun 1961. Menurut Zaidi Hassan (2013), pada tahun ini Muhammad Uthman el-Muhammady masih di alam persekolahan. Namun, disebabkan minat yang mendalam terhadap tokoh ini menimbulkan inspirasinya untuk menulis. Muhammad Iqbal sememangnya merupakan tokoh idola yang diminati oleh Muhamamd Uthman el-Muhammady sehinggakan beliau sanggup hanya berbasikal ke Kuala Lumpur dan Pulau Pinang semata-mata untuk mendapatkan buku tulisan tokoh idola beliau ini (Lotfi, 1976; Zaidi, 2013). Pengeluaran majalah *Pengasuh* mengalami ketidakstabilan sehinggakan terdapat pada tahun-tahun tertentu majalah ini dihentikan pengeluarannya. Perkara ini juga turut memberi kesan kepada penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady yang mana artikel keduanya diterbitkan pada tahun 1978 dengan bertajuk ‘Peperangan Salib’ (Bil.434: 40-43). Faktor lain yang memungkinkan perkara ini berlaku ialah beliau sibuk dengan alam pembelajaran di maktab dan universiti, selain tugas hakikinya sebagai tutor dan penyarah serta aktiviti-aktiviti dakwah yang dijalankanya.

Selain menggunakan nama beliau sendiri dalam penulisan, Muhammad Uthman el-Muhammady turut menggunakan nama pena, iaitu Putra Sunni. Nama pena ini digunakan dalam salah satu artikelnya yang ditulis dalam tulisan rumi iaitu persoalan tentang Syiah Imamah. Artikel ‘Perbezaan Sunni-Syiah Imamah’ ini dibahagikan kepada dua bahagian yang disiarkan dalam Bilangan 481 dan 482 pada tahun 1986. Artikel ini merupakan siri respons beliau kepada tulisan Dr. Lutpi Ibrahim dalam akhbar *Berita Harian* pada 5 Ogos 1985 dan 6 Ogos 1985. Penulisan ini dianggap sebagai satu penulisan yang cukup serius dalam menangani ancaman syiah (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018).

Selain menyumbang artikel dalam tulisan jawi dan rumi, beliau turut menyumbang satu artikel yang ditulis dalam bahasa Inggeris iaitu pada Bilangan 619 (54-60) pada tahun 2010 yang bertajuk ‘Tauhidic Intellectuality.’ Tulisan dalam bahasa Inggeris ini selaras dengan sahutan beliau terhadap pembaharuan yang dilakukan dalam majalah *Pengasuh* yang menerbitkan artikel-artikel bukan sahaja dalam tulisan jawi, tetapi dalam

tulisan rumi serta dalam bahasa Inggeris untuk meningkatkan kualiti dan kredibiliti majalah ini. Penulisan ini merupakan kertas kerja pembentangan beliau di Seminar Pendidikan yang dianjurkan oleh Universiti Islam Antarabangsa (UIA) pada 17 September 2003.

Menurut Mohamad Kamil dan Ibrahim Majdi (2018), artikel Muhammad Uthman el-Muhammady yang terbaik dalam majalah *Pengasuh* ialah 'Islam dan Sekularisma' (1999a), Bil.558. Artikel ini adalah perbincangan tentang sekularisme yang merangkumi definisi, ciri-ciri, nilai-nilai dan amalan-amalan serta institusi-institusi yang berhubung dengannya di Barat. Selain itu, artikel ini membincangkan mengenai Islam dan unsur-unsur sekular yang mempengaruhi Islam dalam bidang politik, pendidikan, ekonomi, agama dan sebagainya. Artikel 'Islam dan Sekularisma' ini pernah dimuatkan dalam bab buku *Memahami Insan, Ilmu dan Kebudayaan* (1977: 237–265). Di akhir artikel ini, Muhammad Uthman el-Muhammady juga menyertakan langkah-langkah bagi mendepani aliran sekularisme yang boleh dipraktikkan sama ada oleh individu, pemimpin dan masyarakat. Antaranya ialah memahami agama Islam dengan sebaik-baiknya, pemerkasaan tugas dakwah, mengislamisasikan pusat-pusat pengajaran Islam dan menghapuskan amalan-amalan yang menyeleweng, sama ada dalam undang-undang, pentadbiran, kemasyarakatan, pendidikan mahupun bidang-bidang dalam kehidupan.

Sumbangan lain yang turut menonjolkan penulisan beliau dalam majalah *Pengasuh* ialah dalam bidang kerohanian dan tasawuf (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018; Zakaria Stapa, 2018). Hampir 30 peratus daripada tema kerohanian dan tasawuf dalam majalah *Pengasuh* merupakan sumbangan Muhammad Uthman el-Muhammady (Zakaria, 2018) bersama-sama dengan seorang lagi penulis iaitu Zakaria Stapa (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018). Artikel-artikel penulisan beliau dalam majalah *Pengasuh* tentang kerohanian dan tasawuf, antaranya ialah:

- i. Peranan Tasawuf dalam Pembentukan Jiwa (1980), Bil. 455: 14–19.
- ii. Akhlak dalam Pembangunan Islam (1985a), Bil. 477: 24–33.
- iii. Ajaran Tasawuf Sheikh 'Abd al-Samad al-Falimbani (1990), Bil.507.

- iv. Tarbiyyah Rohaniah Syeikh Daud al-Fatani (1991f), Bil. 514 dan (1991g), Bil. 516.
- v. Pengaruh Tasawuf dalam Kesenian dan Kebudayaan Melayu Tradisional (1993), Bil. 527–529.
- vi. Imam Muhammad bin Muhammad Al-Ghazali: Tauladan Kehidupan, Pengajaran, Jasa dan Pengaruhnya (1999b), Bil. 560–561.
- vii. Konsep Nur Muhammad (2004a), Bil. 587 dan (2004b), Bil.588, (2005a), Bil. 590 dan (2005b), Bil. 591.

Muhammad Uthman el-Muhammady turut mengangkat nama Syeikh Daud al Fatani dalam siri penulisannya dalam majalah *Pengasuh* di mata pembaca. Tokoh ini diangkat setaraf dengan Hamzah Fansuri, Shamsuddin al-Sumaterani dan Nuruddin ar-Raniri melalui penulisan biografi tokoh dan sejarah keilmuannya (Mohamad Kamil & Ibrahim Majdi, 2018). Siri tulisan tersebut ialah:

- i. Syeikh Daud Fatani sebagai Seorang Ulama (1987a), Bil.485 dan (1987b), Bil. 486.
- ii. Tarbiyyah Rohaniah mengikut Syeikh Daud al-Fatani (1991f), Bil. 514 dan (1991g), Bil. 516.

Selain menyumbang artikel berbentuk ilmiah, Muhammad Uthman el-Muhammady turut menyumbang artikel dalam ruangan “Di Sekeliling Dunia Islam (1987c), Bil. 488: 4–5 dan menterjemahkan “Resolusi Persidangan Puncak Islam yang ke-5” (1987d), Bil. 489: 43. Antara artikel-artikel lain yang telah disumbangkan oleh Muhammad Uthman el-Muhamamdy ialah:

- i. Kepentingan Memahami Sirah Nabawiyah (1981), Bil. 461: 47–52.
- ii. Pendidikan dalam Islam (1982c), Bil. 465: 25–28.
- iii. Peranan Guru dalam Pembangunan Umat (1983b), Bil.472: 38–45.
- iv. Falsafah Ibadah dalam Islam (1985b), Bil. 475: 39–50.
- v. Di Sekitar Eidul al-Adha: Maknanya pada Hidup Umat Islam (1992, Bil. 520: 13-23).
- vi. Puasa: Beberapa Persoalan di Sekitarnya (1994), Bil. 531: 27–32.
- vii. Institusi Masjid yang Bersifat Futuristik (1998), Bil. 551: 52–60.
- viii. Islam dan Alam Sekitar (2000), Bil. 566: 48–60.

Muhammad Uthman el-Muhammady juga merupakan tokoh ilmuwan yang sentiasa memberikan respons terhadap isu-isu yang berlaku dalam masyarakat. Selain daripada isu syiah, beliau turut memberikan respons terhadap isu antihadis dan Sister in Islam (SIS) pada tahun 1997. Isu ini diterbitkan dalam Bilangan 548 dan 549 dengan tajuk ‘Kembali kepada Qur’an dan Sunnah: Satu Kritikan terhadap Golongan Anti-Hadith dan ‘Sisters of Islam’. Selain itu, beliau turut menjawab isu semasa lain, iaitu ‘Ekoran daripada “Soal jawab agama” Watan 11–13 Januari 86 Bukti tentang Orang Kristian bahawa Mereka adalah Kafir’ (Bil.483: 44–45).

Artikel terakhir beliau telah dimuatkan dalam majalah *Pengasuh* Bilangan 626 (2013a) dan Bilangan 627 (2013b) iaitu pada tahun kematian beliau. Artikel yang bertajuk ‘Peranan Perpustakaan Masjid dalam Pembangunan dan Kemajuan Umat di Zaman Globalisasi’ (2013) ini menerangkan bahawa masjid bukan hanya sebagai tempat menjalankan ibadah tetapi juga sebagai *One Stop Centre* untuk kepentingan umat dan pembangunan sejak zaman dahulu. Zaidi Hassan (2013) turut memuatkan artikel biografi tokoh ini pada Bilangan 627 (hlm. 2–11) dengan tajuk ‘Ustaz Muhammad Uthman el-Muhammady: Tokoh Dakwah yang Ditemani Bahan Bacaan’.

Hasil daripada himpunan penulisan artikel dalam majalah *Pengasuh*, didapati bahawa Muhammad Uthman el-Muhammady akan membahagikan penulisannya kepada beberapa siri perbincangan sekiranya perbincangan tersebut memerlukan penelitian mendalam. Sebagai contoh, perbincangan tentang pemikiran ketuhanan Muhammad Iqbal telah diterbitkan sebanyak tiga siri, manakala perbincangan tentang Ahli Sunnah wal Jamaah diterbitkan dalam empat siri, ajaran tasawuf Syeikh Abdul Samad al-Falembani diterbitkan dalam lima siri, Tarbiyyah Rohaniyyah Syeikh Daud al-Fatani diterbitkan dalam tiga siri dan konsep Nur Muhammad pula telah diterbitkan dalam empat siri.

Penulisan artikel “Ajaran Tasawuf Syeikh Abdul Samad al-Falembani’ diterbitkan dalam enam siri (1990), Bil. 507 dan (1991), Bil. 508–512. Dalam siri-siri tersebut, beliau menerangkan tentang ajaran tasawuf Sheikh Abdul Samad al-Falembani, karya-karya beliau, konsep

insan menurut beliau, kedudukan tasawuf dalam skema ilmu-ilmu Islam, sumber tasawuf dan pandangan juling terhadap tasawuf. Penerangan ini bertujuan menonjolkan sumbangan tasawuf Sheikh Abdul Samad al-Falembani dan salah faham terhadap ilmu tasawuf serta tokoh-tokohnya. Muhammad Uthman el-Muhammady (1990) menerima konsep tasawuf kerana beliau percaya ajaran ini bersumberkan al-Quran dan sunah serta tidak bertentangan dengan akidah ahli Sunnah wal Jamaah. Disebabkan penerimaannya ini, beliau banyak menyumbangkan karya dalam bidang kerohanian dan tasawuf. Tokoh-tokoh tasawuf yang beliau tonjolkan pemikirannya antaranya seperti Syeikh Daud al-Fatani, Hamzah Fansuri, imam al-Ghazali, Syeikh Abdul Samad al-Palembani dan Syeikh Wan Ahmad al-Fatani. Beliau juga menekankan amalan-amalan dalam tasawuf seperti pengamalan sifat zuhud dan amalan-amalan kerohanian lain di dalamnya. Selain itu, beliau turut menyentuh sumber tasawuf iaitu al-Quran dan hadis, kedudukan tasawuf dalam skema ilmu-ilmu Islam, salah faham terhadap tasawuf dan pengaruh tasawuf dalam kesenian dan kebudayaan Melayu tradisional.

Muhammad Uthman el-Muhammady telah menjadi penyumbang tetap artikel dalam majalah *Pengasuh* ini sehingga ke akhir hayatnya. Walaupun sibuk dengan pelbagai jawatan yang dipegang, kecintaannya terhadap majalah *Pengasuh* ini sangat mendalam kerana majalah ini menjadi wadah beliau untuk menyampaikan ajaran ahli sunnah wal Jamaah dan menolak aliran-aliran yang bertentangan dengannya seperti Syiah, aliran anti hadis dan sekularisme. Selain itu, beliau juga menjelaskan tentang ajaran tasawuf dan konsep Nur Muhammad mengikut acuan fahaman ahli Sunnah wal Jamaah. Perkara ini memenuhi kriteria beliau yang dikenali sebagai pejuang tegar ahli Sunnah wal Jamaah.

Penerbitan semula artikel-artikel tulisan Muhammad el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh*

Artikel penulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dalam majalah *Pengasuh* telah diterbitkan semula oleh MAIK. Penerbitan tersebut merupakan himpunan artikel mengikut tema tertentu. Buku-buku tersebut diselenggarakan oleh Abdul Razak Mahmud, iaitu buku *Ahl al-Sunnah wa*

al-Jama'ah: Sebuah Huraian dari Perspektif Sejarah dan Konsep (2014), *Ajaran Tasawuf Nusantara* (2016), *Akhlag dan Tasawuf dalam Islam* (2018) dan *Masjid dalam Islam: Sejarah, Peran dan Kedudukan* (2020).

Buku *Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah: Sebuah Huraian dari Perspektif Sejarah dan Konsep* (2014) ini mengumpulkan artikel mengenai definisi, sejarah dan perkembangan ahli Sunnah wal Jamaah. Buku ini mengumpulkan enam artikel iaitu:

- i. "Ahli Sunnah wal Jamaah: Satu Huraian dari Perspektif Sejarah dan Konsep" (1988a), Bil. 494: 7–15.
- ii. "Punca Perselisihan Pendapat di Kalangan Umat Islam" (1988b), Bil. 495: 14–19.
- iii. "Siapakah Ahli Sunnah wal Jamaah" (1989a), Bil.496: 9–11.
- iv. "Dasar-dasar yang Disepakati Ahli Sunnah wal Jamaah" (1989b), Bil. 497: 29–33.
- v. "Ancaman terhadap Aqidah Islam" (1994), Bil. 534: 56–60.
- vi. "Epistemologi Ahli Sunnah wal al-Jamaah" (2003), Bil. 581: 44–60.

Buku kedua iaitu *Ajaran Tasawuf Nusantara* (2016) mengumpulkan artikel tentang ajaran tasawuf tokoh-tokoh Nusantara dan kepentingannya. Buku ini memuatkan lima artikel iaitu:

- i. "Ajaran tasawuf Sheikh 'Abd al-Samad al-Falembani" (1990), Bil. 507 dan (1991a), Bil. 508, (1991b), Bil. 509, (1991c), Bil. 510, (1991d), Bil. 511 dan (1991e), Bil. 512.
- ii. "Tarbiyyah Ruhaniyyah Syeikh Daud al-Fatani" (1991f), Bil. 514 dan (1991g), Bil. 516.
- iii. "Pengaruh Tasawuf dalam Kesenian dan Kebudayaan Melayu Tradisional" (1993), Bil. 527, 528 dan 529.
- iv. "Hubungan Insan dengan Tuhannya: Satu Aspek dari Sumbangan Hamzah Fansuri dalam Persuratan Melayu" (2004), Bil. 586.
- v. "Persuratan Islam di Nusantara" (1985c), Bil. 480.

Buku ketiga iaitu *Akhlag dan Tasawuf dalam Islam* (2018) merupakan himpunan artikel tulisan Muhammad Uthman el-Muhammady dan Zakaria

Stapa. Buku ini memuatkan empat artikel tulisan beliau yang pernah diterbitkan dalam majalah *Pengasuh*, iaitu:

- i. “Keperibadian Muslim- Ke arah Pembentukannya” (1982d), Bil. 467.
- ii. “Zuhud sebagai Pendorong Pembangunan Ummah” (1983a), Bil. 469.
- iii. “Akhlah dalam Pembangunan Islam” (1985a), Bil. 477.
- iv. “Akhlah Si Muslim” (1996), Bil. 545.

Buku *Masjid dalam Islam: Sejarah, Peran dan Kedudukan* (2020) pula mengumpulkan artikel tentang masjid dan peranannya dalam masyarakat Islam. Buku ini memuatkan tiga artikel iaitu:

- i. “Mengembalikan Masyarakat ke Pangkuan Masjid” (1982a), Bil. 463.
- ii. “Penggunaan Masjid dalam Sejarah Umat Islam” (1982b), Bil. 464.
- iii. “Institusi Masjid yang Bersifat Futuristik” (1998), Bil. 551.

Artikel-artikel dari majalah *Pengasuh* yang diterbitkan semula dalam bentuk buku ini ialah artikel yang bagus dan menjadi keperluan untuk tatapan masyarakat umum (Abdul Razak, 2020). Antara artikel-artikel yang diterbitkan ini pada asalnya adalah bertulisan jawi tetapi ditulis semula dalam tulisan rumi. Penerbitan semula artikel-artikel beliau ini merupakan satu pengiktirafan kerana beliau bukan sahaja merupakan tokoh ilmuwan yang terkenal di Kelantan, tetapi juga di seluruh Malaysia dan Nusantara. Pengiktirafan terhadap ketokohan beliau terbukti melalui beberapa pengurniaan, termasuklah Tokoh Maal Hijrah (2005), Ijazah Kedoktoran Kehormat oleh USM dan UUM dan darjah kebesaran yang membawa gelaran Datuk (2012).

Walaupun telah meninggal dunia, artikel-artikel penulisan beliau dalam majalah *Pengasuh* masih diterbitkan semula kerana kerelevanan isu yang dibincangkan, terutamanya berkenaan perbincangan akidah ahli Sunnah wal Jamaah. Akidah ahli Sunnah wal Jamaah merupakan akidah yang dipegang oleh umat Islam di Nusantara khususnya di Malaysia, perbincangan tentang akidah ini dan aliran-aliran yang bertentangan

dengannya masih relevan sehingga sekarang. Penulisan artikel beliau masih dijadikan rujukan dan panduan sehingga kini apabila membicarakan persoalan-persoalan tentang akidah. Isu yang bertentangan dengan akidah ahli Sunnah wal Jamaah seperti isu syiah, sekularisme dan anti hadis masih hangat dibincangkan sehingga kini. Selain itu, tajuk artikel beliau merupakan tajuk yang jarang dibincangkan dan ditulis seperti akhlak dan tasawuf dan pengurusan masjid. Justeru, penerbitan semula artikel-artikel beliau adalah sangat wajar dilakukan kerana penulisan beliau mempunyai wacana pemikiran tentang Islam yang boleh dimanfaatkan bukan sahaja oleh para sarjana tetapi juga kepada masyarakat khasnya.

KESIMPULAN

Selama 52 tahun, Muhammad Uthman el-Muhammady telah mendukung aspirasi penerbitan majalah *Pengasuh* dengan menjadi penyumbang tetap kepada majalah ini. Beseesuaian dengan gelaran penulis prolifik, beliau telah menyumbang artikel yang membincangkan pelbagai tema, dengan kerencaman tema yang terdapat dalam majalah *Pengasuh*. Penulisan beliau merangkumi bidang akidah, pemikiran, falsafah, tasawuf, akhlak, sastera, isu-isu semasa serta peranan tokoh-tokoh. Walaupun majalah *Pengasuh* pernah terhenti pengeluarannya kerana berdepan dengan pelbagai masalah dan cabaran, beliau tetap menyokong majalah ini dengan menghantar artikel-artikel beliau untuk diterbitkan sehingga beliau meninggal dunia. Sokongan padu daripada beliau telah menjadikan majalah ini kekal utuh sehingga sekarang dan bilangan pengeluarannya telah mencapai usia beratus tahun. Sambutan 100 tahun majalah ini telah diadakan pada tahun 2018.

Sepanjang penulisannya, beliau turut menyahut aspirasi pimpinan majalah *Pengasuh* yang baharu untuk meningkatkan mutu dan kebolehpasaran majalah ini. Beliau sentiasa menyokong perubahan-perubahan yang dilakukan. Hal ini tebrbukti apabila editorial majalah ini membawa perubahan baharu untuk menyelitikan edisi artikel tulisan rumi dan bahasa Inggeris di dalamnya, beliau turut menyumbang artikelnya sejajar dengan perubahan tersebut. Artikel-artikel beliau bukan sekadar berada dalam majalah *Pengasuh* semata-mata, tetapi turut dibukukan oleh

MAIK. Penerbitan dua buku iaitu *Ahl al-Sunnah wa al-Jama'ah: Sebuah Huraian dari Perspektif Sejarah dan Konsep* (2014) dan *Ajaran Tasawuf Nusantara* (2016) menunjukkan pemikirannya tentang akidah ahli Sunnah wal Jamaah dan tasawuf merupakan pemikiran yang memberikan banyak sumbangan kepada perkembangan pemikiran Islam di Malaysia.

RUJUKAN

- A. Aziz Deraman. (2018). Majalah *Pengasuh* dan Persuratan Melayu: Satu analisis retrospektif. Dlm. Hashri Junoh (Ed.). *100 tahun majalah Pengasuh: Peranan dan sumbangan (1918–2018)* (pp. 469–500). Kelantan: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Abdul Razak Mahmud. (2010). *MAIK: Peranannya dalam bidang keagamaan, persekolahan, dan penerbitan di Kelantan sehingga 1990*. Kelantan: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- _____. (2018). Satu abad penerbitan MAIK (1917–2017). Dlm. Hashri Junoh (Ed.). *100 Tahun Majalah Pengasuh: Peranan dan Sumbangan (1918–2018)*, hlm. 1–52. Kelantan: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- _____. (Ed.). (2020). *Masjid dalam Islam: Sejarah, Peran dan Kedudukan*. Kelantan: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Adli Yaacob. (2017). Konsep sastera Islam mengikut Uthman El-Muhammady. *Journal of Global Business and Social Entrepreneurship*, 1(4), 1–16. <http://gbse.com.my>.
- Aizan Ali Mat Zin & Siti Hajar Aziz. (2018). Muhammad Uthman El-Muhammady: Analisis sumbangannya dalam bidang penulisan. *Jurnal al-Tamadun*, 13(2), 55–64. <https://doi.org/10.22452/JAT.vol13no2.5>.
- Ermy Azziaty Rozali, Wan Kamal Mujani & Mohammad Zaidin Mat @ Mohamad. (2017). Majalah *Pengasuh* dan persoalan khilafah. *Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari*, 14(1), 18–31. <https://journal.unisza.edu.my/jimk/index.php/jimk/article/view/193>.
- Faisal @ Ahmad Faisal Abdul Hamid. (2018). Penerbitan majalah Kelantan: Analisis tulisan
- Dato' Yusoff Zaky dalam Majalah *Pengasuh*. *Jurnal al-Tamadun*, 13(2), 121–131. <https://doi.org/10.22452/JAT.vol13no2.11>.
- Ismail Mina Ahmad. (2014). *Muhammad Uthman El-Muhammady Inteiengensia Muslim kontemporari*. Kuala Lumpur: Pertubuhan Muafakat Sejahtera Masyarakat Malaysia (Muafakat).

- Lotfi Ismail. (1976). *Wawancara eksklusif Lotfi Ismail dengan Muhammad Uthman el-Muhammady: Teman setiap pembaca roh Islam*. Siri 1. Petaling Jaya: Penerbitan Ilham.
- Md Sidin Ahmad Ishak. (1998). *Penerbitan dan percetakan buku Melayu 1807–1960*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohamad Kamil Ab Majid & Ibrahim Majdi Mohamad Kamil. (2018). Tema-tema pemikiran Islam dalam majalah *Pengasuh* pasca merdeka (1960–2018). Dlm. Hashri Junoh (Ed.). *100 tahun majalah Pengasuh: Peranan dan sumbangan (1918–2018)*, hlm. 139–172. Kelantan: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Mohd Ammyrul Ashraf Sairan & Shukri Ahmad. (2018). Jejak intelektual dan pemikiran akidah Muhammad Uthman el-Muhammady. *Journal of Contemporary of Islamic Studies*, 4(2), 99–118. <https://jcis.uitm.edu.my>.
- _____. (2019). Pendakwah Kampung Muhammad Uthman el-Muhammady dalam pemikiran politik. *Abqari Journal*, 19(1), 91–106. https://doi.org/10.33102/abqari_voll9no1.198.
- Mohd. Nasir Omar. (2006). Muhammad Uthman El-Muhammady. Dlm. *Biografi Tokoh Maal Hijrah Peringkat Kebangsaan 1408-1428H/11987–2005*, hlm. 27–59. Kuala Lumpur: Jabatan Kemajuan Islam Malaysia.
- Muhammad Uthman el-Muhammady. (1961). Falsafah ketuhanan Dr. Muhammad Iqbal. *Pengasuh*. Januari/Februari. Bil. 329, 13–16.
- _____. (1978). Peperangan Salib. *Pengasuh*. Januari. Bil. 434, 40–43.
- _____. (1980). Peranan tasawuf dalam pembentukan jiwa. *Pengasuh*. Oktober. Bil. 455, 14–19.
- _____. (1981). Kepentingan Memahami Sirah Nabawiyah, *Pengasuh*. Julai/Ogos. Bil. 461, 47–52.
- _____. (1982a). Mengembalikan Masyarakat ke Pangkuan Masjid. *Pengasuh*. Januari/Februari. Bil. 463, 13–16.
- _____. (1982b). Penggunaan Masjid dalam Sejarah Umat Islam? . *Pengasuh*. Jun. Bil. 464, 20–28.
- _____. (1982c). Pendidikan dalam Islam. *Pengasuh*. September. Bil. 465, 25–28.
- _____. (1982d). Keperibadian Muslim ke arah Pembentukan. *Pengasuh*. September. Bil. 467, 36–39.
- _____. (1983a). Zuhud sebagai pendorong pembangunan Ummah. *Pengasuh*. Januari/Februari/Mac. Bil. 469, 38–41.
- _____. (1983b). Peranan guru dalam pembangunan umat. *Pengasuh*. Julai/Ogos. Bil. 472, 38–45.
- _____. (1985a). Akhlak dalam pembangunan Islam. *Pengasuh*. Februari. Bil. 477, 24–33.
- _____. (1985b). Falsafah ibadah dalam Islam. *Pengasuh*. Julai/Okttober. Bil. 475, 39–50.

- _____. (1985c). Persuratan Islam di Nusantara. *Pengasuh*. November/Disember. Bil. 480, 41-47.
- _____. (1987a). Syeikh Daud Fatani sebagai seorang ulama (1). *Pengasuh*. Januari/Mac. Bil. 485, 7–14.
- _____. (1987b). Syeikh Daud Fatani sebagai seorang ulama (2). *Pengasuh*. April/Mei. Bil. 486, 7–14.
- _____. (1987c). Di Sekeliling Dunia Islam. *Pengasuh*. Ogos/September. Bil. 488, 4–5
- _____. (1987d). Resolusi Persidangan Puncak Islam yang ke-5. *Pengasuh*. Oktober/November. Bil. 489, 43–44.
- _____. (1988a). Ahli Sunnah wal Jamaah: Satu huraian dari perspektif sejarah dan konsep (1). *Pengasuh*. Januari/Mac. Bil. 494, 7–15.
- _____. (1988b). Punca perselisihan pendapat di kalangan umat Islam (2). *Pengasuh*. September/Oktober. Bil. 495, 14–19.
- _____. (1989a). Siapakah Ahli Sunnah wal Jamaah (3). *Pengasuh*. Januari/Februari. Bil. 496, 9–11.
- _____. (1989b). Dasar-dasar yang disepakati Ahli Sunnah wal Jamaah (4). *Pengasuh*. Mac/April. Bil. 497, 29–33.
- _____. (1990). Ajaran Tasawuf Syeikh Abdul Samad al-Palembani (1). *Pengasuh*. November/Disember. Bil. 507, 22–29.
- _____. (1991a). Karya-karya Syeikh Abdul Samad al-Palembani (2). *Pengasuh*. Januari. Bil. 508, 30–34.
- _____. (1991b). Insan dalam huraian Syeikh Abdul Samad al-Palembani (3). *Pengasuh*. Februari. Bil. 509, 30–34.
- _____. (1991c). Kedudukan Tasawuf dalam skema ilmu-ilmu Islam (4). *Pengasuh*. Mac. Bil. 510, 32–38.
- _____. (1991d). Pandangan juling terhadap Tasawuf (5). *Pengasuh*. April. Bil. 511, 13–20.
- _____. (1991e). Tasawuf: Sumbernya al-Kitab dan Sunnah (6). *Pengasuh*. Mei. Bil. 512, 31–33.
- _____. (1992). Di sekitar Eidul al-Adha: Maknanya pada hidup umat Islam. *Pengasuh*. Jun. Bil. 520, 13–23.
- _____. (1993). Pengaruh Tasawuf dalam Kesenian dan Kebudayaan Melayu Tradisional. *Pengasuh*. Mei/Jun. Bil. 527, 50–60.
- _____. (1994). Puasa: Beberapa persoalan disekitarnya. *Pengasuh*. Julai/Ogos. Bil. 534, 56–60.
- _____. (1996). Akhlak Si Muslim. *Pengasuh*. Oktober/November/Disember. Bil. 545, 31–36.
- _____. (1998). Institusi masjid yang bersifat futuristik. *Pengasuh*. Januari/Februari. Bil. 551, 52–60.
- _____. (1999a). Islam dan Sekularisma. *Pengasuh*. Mei/Jun. Bil. 558, 48–60.

- _____. (1999b). Imam Muhammad bin Muhammad Al-Ghazali: tauladan kehidupan, pengajaran, jasa dan pengaruhnya. *Pengasuh*. Mei/Jun. Bil. 560, 19–30.
- _____. (2000). Islam dan Alam Sekitar. *Pengasuh*. Oktober/November. Bil. 566, 48– 60.
- _____. (2003). Epistemologi ahli Sunnah wal Jamaah. *Pengasuh*. Julai/Ogos. Bil. 581, 44–60.
- _____. (2004a). Hubungan Insan dengan Tuhannya: Satu Aspek dari Sumbangan Hamzah Fansuri dalam Persuratan Melayu. *Pengasuh*. Mei/Jun. Bil. 586, 38–60.
- _____. (2004b). Konsep Nur Muhammad di dunia Melayu dalam konteks wacana sunni: Satu pengenalan awal. *Pengasuh*. Julai/Ogos. Bil. 587, 26–31.
- _____. (2004c). Perbincangan tentang punca-punca konsep Nur Muhammad. *Pengasuh*. September/Okttober. Bil. 588, 33–38.
- _____. (2005a). Hadis-hadis berkenaan Nur Muhammad. *Pengasuh*. Januari/Februari. Bil. 590, 25–42.
- _____. (2005b). Nur Muhammad dalam konteks wacana Sunni. *Pengasuh*. Mac/April. Bil. 591, 34–36.
- _____. (2010a). Tauhidic Intellectuality. *Pengasuh*. Mei/Jun. Bil. 619, 48–60.
- _____. (2010b). Signifikan Ulama Kelantan dalam Konteks Nusantara. <https://blogtraditionalislam.wordpress.com/2010/08/28/signifikan-ulama-kelantan-dalam-konteks-nusantara-2/>.
- _____. (2012). Satu abad Majlis Agama Islam dan istiadat Melayu Kelantan: Peranannya dalam menjayakan ibadat di Kelantan. Dlm. Mahmud Zuhdi Abdul Majid, Abdul Razak Mahmud & Nik Safiah Karim (Ed.). *Puri Kencana Kecemerlangan Satu Abad: Majlis Agama Islam dan Adat istiadat Melayu Kelantan*, hlm. 280–344. Kota Bharu: Majlis Agama Islam dan Istiadat Melayu Kelantan.
- _____. (2013a). Peranan perpustakaan masjid dalam pembangunan dan kemajuan umat di zaman Globalisasi (1). *Pengasuh*. Januari/Februari. Bil. 626, 11–17.
- _____. (2013b). Peranan perpustakaan masjid dalam pembangunan dan kemajuan umat di zaman Globalisasi (2). *Pengasuh*. Mac/April. Bil. 627, 12–17.
- Umami Zainab Mohd Ghazali & Muhammad Azizan Sabjan. (2018). *Sumbangan pemikiran dan perjuangan dakwah Muhammad 'Uthman El-Muhammady di Malaysia (1943–2013)*. *Akademika*, 88(1), 107–119.
- Yazilmiwati Yaacob. (2004). Cabaran majalah *Pengasuh* sebagai medium dakwah. *Sunway Academic Journal*, 1, 51–64.
- Zaidi Hassan. (2013). Ustaz Muhammad Uthman El-Muhammady: Tokoh dakwah yang ditemani bahan bacaan. *Pengasuh*, Mac-April, 2–11.

- Zakaria Stapa. (2014). Ybgh. Ustaz Datuk Muhammad Uthman El-Muhammady. Dlm. Ismail Mina Ahmad. *Muhammad Uthman El-Muhammady Intelegensia Muslim Komtemporari* (hlm. 162–168). Kuala Lumpur: Pertubuhan Muafakat Sejahtera Masyarakat Malaysia (Muafakat).
- _____. (2018). Satu abad majalah *Pengasuh*: Sumbangan dalam disiplin akhlak dan tasawuf. Dlm. Hashri Junoh (Ed.). *100 Tahun Majalah Pengasuh: Peranan dan Sumbangan (1918–2018)* (hlm. 361–468). Kelantan: Majlis Agama Islam dan Adat Istiadat Melayu Kelantan.
- Zulkifli Dahalan. (2008). Al-Rahmaniah: Sejarah dan peranan yang pernah dimainkannya dalam aktiviti-aktiviti dakwah Islamiah di Malaysia. *Esteem Academic Journal UiTM Pulau Pinang*, 4(2), 133–150.

